

ÇEÇENİSTAN: GEÇMİŞİN YIKINTILARI İLE GELECEĞİ İNŞA ARASINDA BİR ÜLKE

Hüseyin Çakmak

Referans için: Çakmak, Hüseyin. "Çeçenistan: Geçmişin Yıkıntıları ile Geleceği İnşa Arasında Bir Ülke". İNSAMER Analiz. 13.01.2023. Analiz

1990'ların başında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Rusya Federasyonu'na bağlı özerk cumhuriyetlerde çeşitli bağımsızlık hareketleri ortaya çıkmıştır. Bu dönemde yükselen bağımsızlık talepleri sonucunda Moskova ve yerel yönetimler arasında yaşanan anlaşmazlıkların savaşa dönüştüğü tek yer ise Çeçenistan olmuştur. 1991'de eski Sovyet generali Cahar Dudayev önderliğinde ortaya çıkan Çeçen bağımsızlık hareketi, yürüttüğü mücadeleyi 300 yıl boyunca devam eden Rus sömürgeciliğine karşı direnişin bir devamı olarak ilan etmiş ve egemen Çeçenistan Cumhuriyeti'nin kurulduğunu duyurmuştur. Üç yıl süren müzakerelerden sonra, Çeçenlerin bağımsızlık konusunda geri adım atmayaca-

ğını anlayan dönemin Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin Çeçenistan'a savaş ilan etmiştir. On binlerce sivilin ölümüne neden olan savaş, 1996'da imzalanan Hasavyurt Anlaşması ile sona ermiş ve Çeçenistan bağımsızlığını kazanmıştır.

Ne var ki bu barış dönemi fazla uzun sürmemiş ve 1997'deki başkanlık seçimini kazanarak Çeçenistan'da iktidara gelen Aslan Mashadov, askerî birliklerin başındaki bazı komutanları kontrol etme hususunda ciddi zorluklar yaşamıştır. Aynı sıralarda yurt dışından farklı savaşçı grupların Çeçenistan'a akın etmesiyle Çeçen bağımsızlık hareketi yerel kimliğini yitirmeye ve küresel cihat hare-

ketinin bir parçasına dönüşmeye başlamıştır. Bütün bu gelişmeler sonucunda, 1990'ların başında bağımsız bir devlet kurma amacıyla ortaya çıkan Çeçen bağımsızlık hareketi, bir anlamda küresel İslamcı mücadelenin yeni bir cephesi olmuştur. Nitekim Şubat 1999'da İslami eğilimdeki çok sayıda grupla Mashadov'un uzlaşmaya varması sonucu Çeçenistan'da şeriat ilan edilmiştir.

Ülkede Kadırov sorunu da bu süreçte ortaya çıkmaya başlamıştır. Şöyle ki, 1994'ten itibaren Çeçenistan müftüsü olarak görev yapan Ahmet Kadırov, aslında 1995'te Rusya'ya karşı cihat ilan eden isimdi. Tasavvuf geleneğinden gelen Kadırov, selefi akımların Çeçenistan'da yayıldığı gerekçesiyle bir süre sonra Mashadov'a karşı iktidar mücadelesine girdi. Ahmet Kadırov'u Çeçen bağımsızlık mücadelesi çizgisinden çıkararak en kritik hamle ise bu süreçte Rusya ile iş birliğine girmesi oldu. Kadırov, Çeçenistan'da değişen siyasi konjonktürün farkındaydı ve iktidar mücadelesinden ancak Rus ordusunun müdahalesiyle galip çıkabileceğini düşünüyordu.

Çeçenistan'da bütün bu iç tartışmalar devam ederken, 1996'daki savaşı kaybederek bütün dünya karşısında uğradığı utancı unutmayan Rusya, yeni bir askerî müdahale hazırlığına

çoktan başlamıştı. 1999'da Rusya'da meydana gelen ve en az 300 kişinin ölümüne neden olan apartman bombalama eylemlerinde, Rus hükümeti suçlu olarak Çeçenleri göstermiş ancak daha sonra Rusya Federal

Güvenlik Servisi'nde (FSB) çalışan birkaç kişinin itiraf etmesiyle bütün dünya bombalama eylemlerinin arkasında Rus istihbarat biriminin olduğunu öğrenmişti. Aynı yıl, Rusya'ya bağlı bir özerk cumhuriyet olan Dağıstan'daki ayrılıkçı silahlı grupların Rus ordusuna karşı giriştikleri mücadelede Çeçenistan'dan yardım istemeleri üzerine, Şamil Basayev'in başında bulunduğu Çeçen askerî birliklerinin Dağıstan'a girmesi, uzun zamandır Çeçenistan'a girme planları yapan Rusya için kullanabileceği bir bahane oldu. İki ülke arasında 1996'da imzalanan anlaşmanın Çeçenistan tarafından ihlal edildiğini öne süren Moskova yönetimi ikinci savaşı başlattı.

Rus ordusu, ağır bombardıman ve sivil katliamı ardından Şubat 2000'de Çeçenistan'ın başkenti Grozni'yi ele geçirince Mashadov liderliğindeki direniş dağlara çekilerek gerilla savaşı yürütmeye başladı. Kadırov ve

müttefikleri ise, siyasi çıkar elde etmek adına direnişten vazgeçerek Rusya'nın yanında olmayı tercih ettiler. İkinci Çeçen-Rus Savaşı bir yönüyle birinci savaşın devamı niteliği

*1990'lardan
günümüze
Çeçenistan'da
yaşanan siyasi
kırılmalara
bakıldığında
bundan
sonrası için
iki alternatif
görünmektedir
ya Kadırov'un
tek adam
yönetimi daha
uzun süre
devam edecek
ya da Putin'in
iktidarı bitince
Kadırov
da iktidarı
kaybedecektir.*

taşırken, diğer yönüyle 2000'ler sonrasında yaşanan bazı gelişmeler neticesinde birinci savaştan kalın çizgilerle ayrılmaktadır.

Birinci savaş boyunca ve sonrasında Rusya, Çeçen bağımsızlık mücadelesinin liderleriyle aynı masaya oturmakta bir sakınca görmüyordu. Yalnız ikinci savaş sürecinde Vladimir Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte Rusya, bir daha Çeçenistan ile pazarlık yapmaya gerek duymadı. Bunda 2001 yılında yaşanan 11 Eylül saldırılarının küresel çapta yarattığı İslam karşıtı hava etkili olmuştu. Çeçenistan 1990'lar boyunca Avrupa ülkeleri başta olmak üzere diğer devletlerle olan temaslarında bağımsızlık mücadelesini "kendi kaderini tayin etme" hakkına dayandırarak uluslararası alanda meşrulaştırabilmişti. Ancak 1990'ların ikinci yarısında Çeçen bağımsızlık hareketinde İslami söylemin ağır basmaya başlaması ve genel olarak bütün dünyanın ABD'de yaşanan 11 Eylül saldırılarının arkasında küresel cihat hareketinin olduğuna inanması ile Rusya, Çeçenlerin verdiği mücadeleyi uluslararası terörizm çerçevesine yerleştirebildi. Bu tarihten sonra Rus hükümeti, Çeçenlerin el-Kaide gibi örgütlerden destek alarak ülkeyi parçalamaya çalıştığını ve dolayısıyla Çeçenistan'daki savaşın Rusya'nın bir iç meselesi olduğunu ileri sürmeye başladı.

2003'ten itibaren de Rusya bölgede yeni bir siyasete yöneldi. Buna göre, Çeçenistan'daki savaşı "Çeçenleştirme" politikası neticesinde Kadirov ailesi iktidara getirildi. Böylece bu tarihten sonra savaş artık Rusya ile Çeçenistan arasında değil, sadece Çeçenler arasında devam etti. Bu dönemde yaşanan en önemli gelişmelerden biri de Çeçenistan'ın statüsünü

Rusya'ya bağlı özerk cumhuriyet olarak belirleyen 2003'teki anayasa referandumu oldu. Ancak referandumun sıcak çatışmaların devam ettiği ve her tarafta korku atmosferinin hâkim olduğu bir dönemde yapılması, meşruiyet tartışmalarını hep gündemde tuttu. Aynı yılın ekim ayında düzenlenen cumhurbaşkanı seçimlerini de Moskova tarafından desteklenen Ahmet Kadirov "kazandı".

Ancak daha bir yıl geçmeden Ahmet Kadirov düzenlenen bombalı bir suikast sonucu hayatını kaybetti. Suikasttan bir gün sonra Kadirov'un oğlu Ramzan Kadirov'u Kremlin sarayına davet eden Putin, Moskova'nın Çeçenistan politikasının değişmeden devam edeceğini ilan etti. Fakat oğul Kadirov'un Çeçenistan Cumhurbaşkanı görevini devralması mümkün değildi. Çünkü cumhurbaşkanı olarak seçilebilmenin yaş sınırı kanunen 30 idi. Ramzan Kadirov ise 27 yaşındaydı. Buna bir çözüm bulan Moskova, cumhurbaşkanı görevine geçici olarak sembolik bir isim olan Alu Alhanov'u getirdi ve fiiliyatta bütün iktidarı elinde tutan Kadirov'a başbakanlık görevini verdi. Üç yıl sonunda Alhanov istifa dilekçesini Putin'e iletip görevden ayrıldıktan sonra da Ramzan Kadirov cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturdu.

Bu tarihten itibaren Kadirov, önünde en büyük engel olarak gördüğü silahlı gruplara karşı güçlü bir mücadele başlattı. Bu süreçte kullanılan son derece sert yöntemler, söz konusu grupların Çeçenistan'daki etkinliğini azalttı. Çeşitli insan hakları örgütlerinin de dillendirildiği gibi, muhalif savaşçıların akrabalarının maruz kaldıkları rehin alınma, işkence, yargısız infaz ve evlerinin ateşe verilmesi gibi "ko-

lektif cezalandırma” uygulamaları 2004’ten itibaren artış gösterdi.

2007 yılına kadarki süreçte Çeçenistan üzerinde kontrol kuran Kadırov ailesi, kendi konumunu pekiştirip tek güç hâline geldi. Ramzan Kadırov, babasının ölümünden sonra, bir zamanlar onun yandaşları ve hatta Moskova yanlısı olan bazı siyasi figürleri çeşitli yöntemlerle ülke siyasetinden uzaklaştırdı. 2005’te ülkeden kaçan Çeçenistan başbakan yardımcısı Bislan Gantamirov, bütün mal varlığına Kadırov tarafından el konulduğunu ileri sürdü. İddialara göre, Kadırov’un istediği parayı ödemeyi reddeden Gantamirov, gerilla savaşı yürüten ayrılıkçı gruplara yardım etmekle suçlanmış ve ülkeden kaçmak zorunda kalmıştı. 2006’da, Çeçenistan’ın çok küçük bir bölgesini kontrol eden ve FSB bünyesindeki Gorets askerî birliğinin lideri olan Movladi Baysarov da Kadırov’a itaat etmeyi reddettiği için birliğin dağıtılması üzerine Moskova’ya kaçmıştı. Ancak çok geçmeden Moskova’nın merkezinde polis tarafından vurularak öldürüldü. Resmî açıklamaya göre, Baysarov tutuklama sırasında polise direndiği için vurulmuştu. Kadırov Çeçenistan’da tek güç olma yolunda ilerlerken hem muhalif grupları birer birer ortadan kaldırmış hem de Çeçenistan’daki FSB’nin başına kendine yakın bir isim olan Aleksander Sulimov’un getirilmesini sağlamıştı.

Kadırov’dan sonra Çeçenistan’da önemli bir siyasi güç olan ve kritik birkaç bölgeyi kontrol eden Yamadayev ailesinin tasfiye operasyonu ise 2008’de başladı. Yamadayev kardeşlerin en büyüğü ve aynı zamanda Rusya Devlet Duması milletvekili olan Ruslan Yamadayev,

2008’de Moskova’da uğradığı silahlı saldırı sonucu hayatını kaybetti, Sulim Yamadayev ise 2009’da Dubai’de öldürüldü.

2009’da İkinci Çeçen-Rus Savaşı’nın sona erdiği resmî olarak duyurulup Çeçenistan’daki Rus askerî birliklerinin önemli bir kısmının geri çekilmesiyle birlikte Kadırov’a iktidarını daha da güçlendirme yolu açılmıştır. Bu tarihten sonra federal merkezden atanan yetkililerin de tasfiyesini başlatan Kadırov, boşalttığı yerleri kendi çevresindeki insanlarla doldurmuştur. Bu sürecin sonunda Çeçenistan’daki yönetim tamamen Kadırov’a ve yakın çevresine bağlı hâle gelmiştir. *BBC*’nin Çeçenistan’daki güç dağılımı ile ilgili hazırladığı bir rapora göre, 158 üst düzey yöneticinin %30’u Kadırov’un akrabası, %23’ü onunla aynı köyde ikamet edenler ve %12’si de arkadaşları ve onların akrabalarıdır.

Üst kademe yöneticileri yetiştirme hususunda da kendine has bir politika takip eden Kadırov, yakın çevresinden kişileri önce Çeçenistan’da çeşitli görevlere getirerek tecrübe kazanmalarını sağlamakta sonra da Moskova’ya tayin etmektedir. Bu uygulamanın en son örneği Haziran 2018’de yaşanmıştır. Kadırov’un kuzeni ve aynı zamanda Çeçenistan Başbakanı olan Abubakar Edelgeriyev, Rusya Devlet Başkanı Danışmanı görevine atanmıştır.

Çeçenistan’ı “devlet içinde devlet” gibi yöneten Kadırov, Rusya’da dokunulmaz bir siyasi figürdür. Rusya’daki diğer özerk cumhuriyetlerin yöneticilerinden de tamamen farklı bir pozisyondadır. Kendisine bağlı ve gelişmiş askerî teçhizata sahip bir ordusu vardır. “Kadırovcular” olarak adlandırılan bu ordu, 2000’lerin başında Ahmet Kadırov’un özel

koruması olan birkaç yüz kişi ile ortaya çıkmıştır. Birkaç yıl içinde binlere ulaşan Kadırovlar, 2004'te Rusya İçişleri Bakanlığı bünyesine alınarak resmîliğe kavuşmuştur. Günümüzde asker sayısı 30.000'e ulaşan ordu, son 10 yılda Rusya'nın düzenlediği çeşitli sınır ötesi harekâtlarda önemli görevler üstlenmiştir. 2008'de Gürcistan, 2016'da Suriye ve en son 2022'de Ukrayna çatışmalarında yer almıştır. Kadırov yönetimindeki ordu o kadar hızlı gelişmektedir ki, 2018'den itibaren Çeçenistan menşeli askerî araçları dahi üretilmeye başlanmıştır.

Rusya'da eşi benzeri olmayan Kadırov'un "özel statüsü", tamamen Putin ile olan ilişkisine dayanmaktadır. Bunun farkında olan Kadırov da her fırsatta Putin'e olan sadakatini dile getirmektedir. Aynı zamanda, "Bütün Müslüman ülkeler Rusya ve özellikle Putin ile dostane ilişkiler kurmak istiyor. Neden biz aynı şeyi istemeyelim ki..." gibi argümanlarla Çeçenleri Putin'i desteklemeye ikna etmeye çalışan Kadırov, bu tür söylemlerin ötesine geçerek sadakat gösterilerini de ihmal etmemektedir. Örneğin, 2014'te bir futbol stadında toplanan 20.000 askere hitaben, kendisinin Putin'den gelecek her türlü emri yerine getirmeye hazır olduğunu söylemiştir. Öte yandan Mart 2018'de yapılan Rusya Devlet Başkanı seçimlerinde resmî sonuçlara

göre, Çeçenistan'da kullanılan oyların %91'i Putin lehine verilmiştir. Bölge uzmanları, Çeçenistan'daki seçimlerde bu sonuçların çıkmasının imkânsız olduğunu söylemektedir. Çünkü her ne kadar savaş yıllar önce bitmiş olsa da Putin Çeçenistan halkının gözünde ikinci savaşı başlatan kişi olarak görüldüğünden bu kadar oy alması imkânsızdır.

1990'lardan günümüze Çeçenistan'da yaşanan siyasi kırılmalara bakıldığında bundan sonrası için iki alternatif görünmektedir ya Kadırov'un tek adam yönetimi daha uzun süre devam edecek ya da Putin'in iktidarı bitince Kadırov da iktidarı kaybedecektir. Yukarıda da belirtildiği üzere, Kadırov'un yönetimi tamamen Putin ile olan ilişkisine bağlı görünmektedir. Bu sebeple Putin'in Kadırov'a çok fazla yetki vermesinden memnun olmayan ve bir an önce görevden alınmasını isteyen Rus ordusu ve FSB'si gibi önemli güçler, Putin'in iktidarı sona erdiğinde Kadırov'un elindeki gücü almak için her yolu deneyecektir. Dolayısıyla Rusya'da Putin dışında güvenebileceği bir kişi ya da kurumun olmadığını farkında olan Kadırov, her fırsatta Putin'e olan sadakatini dile getirmektedir. Ancak Putin'in iktidarının sona ermesi hâlinde Kadırov'un Moskova'ya karşı hareket etmeye başlaması ve ileride tam bağımsızlık istemesi, çok zayıf da olsa bir ihtimal olarak durmaktadır.

